

TALABALARDA KOMMUNIKATIV KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH

Ruziyev Xurshid Abdualimovich,
Nukus innovatsion instituti v.v.b.dotsenti
e-mail: ruziyev1986@icloud.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada talabalarning kommunikativ kompetentligini rivojlantirishning funktsional modeli, shuningdek kommunikativ kompetentlik tushunchasi talqin qilingan.

Tayanch tushunchalar: ta'lim, kompetensiya, kommunikativ, kommunikativ kompetensiya, kompetentlik, yondashuv, funktsional, model, rivojlantirish, kasbiy ko'nikma, akademik bilim, muloqot, qobiliyat, pedagogik shart- sharoit, ta'lim texnologiyasi, ko'nikma, shakllantirish, faoliyat sub'ekti

Zamonaviy hayotni bugungi kunda ilm-fan, ma'rifat va ta'limning taraqqiyotisiz tasavvur etib bo'lmaydi. Jahonning yetakchi davlatlarida ta'limni rivojlantirishni muhim vazifa sifatida belgilanishi ham bejiz emas. Negaki, mamlakatning kelgusi ravnaqi aynan shu sohada qo'lga kiritgan yutuqlari bilan chambarchas bog'liqdir.

Hech kimga sir emaski, zamonaviy oliy ta'limning vazifalaridan biri oliy ta'lim bitiruvchilarining raqobatbardoshligi va ijtimoiy harakatchanligini oshirishdan iborat. Bugungi kunda bunday talabalarning jamiyatda o'z o'rinlariga ega bo'lishlari uchun fanning muayyan sohalari bo'yicha akademik bilimlar yetarli emas. O'z kasbiy faoliyatida yutuqqa erishishlari uchun malaka va ko'nikmaga ega bo'lishlari lozim. Buni biz kommunikativ kompetentlik tushunchasi bilan izohlaymiz. Kommunikativ - fransuzcha (commune) so'zidan kelib chiqqan bo'lib, ma'nosi birgalikda muloqot qilish yoki muloqotda birlashish degan ma'noni anglatadi.

Kompetensiya- lotincha competere so'zidan olingan bo'lib, layoqatli, munosib bo'lmoq ma'nosini anglatadi, ya'ni shaxsning biror-bir sohadan xabardorlik, shu sohani bilish darajasini bildiradi. Ya'ni kompetensiya shaxsga malaka ko'rsatish imkoniyatini beradigan bilim, ko'nikma, tajriba.

Kommunikativ kompetensiyasining turli jihatlari ko'plab mutaxassislarining ilmiy qiziqishlari doirasini ifodalaydi: I. R. Altunina, V. V. Bogdanov, V. I. Kashnitskiy, G. A. Kudrriyavtseva, A. V. Molozhavenko, Yu. V. Mryakina, E. V. Prozorova, I. I. Seregina va boshqalar.

Jismoniy tarbiya va sport sohasi samaradorligini oshirishda fiziologik, pedagogik-psixologik yondashuvlar va fanlararo integratsiyalashuv masalalari

Kommunikativ kompetentsiyasini, avvalambor, hodisa sifatida, soʻngra pedagogik kategoriya sifatida bosqichma-bosqich koʻrib chiqish kommunikativ kompetentsiyaning nazariy modelini va integratsiyalashgan shaxsni shakllantirish tizimini yaratishga xizmat qiladi. Kommunikativ kompetentlilik “tugʻma qobiliyat boʻlmay, inson tomonidan ijtimoiy-kommunikativ tajribani egallash jarayonida shakllanuvchi qobiliyatdir.

Kommunikativ-ijtimoiy tajriba, avvalo, munosabatlarni oʻzgartirish mexanizmini oʻz ichiga olib, nutqni stilistik jihatdan turli variantlarda qoʻllashda namoyon boʻladi. Bunday oʻzgarishning asosida muloqot ishtirokchilari oʻrtasidagi rolli muloqotlarning oʻzgarishi yotadi” Kommunikativ kompetentlilik pedagog tomonidan tanlangan kommunikatsiya uslubida va muloqotdagi rolli oʻrinlarda oʻz ifodasini topishi mumkin, ular yetakchilik qiluvchi oʻzaro taʼsir qilish maqsadlari bilan taʼminlanib, barqaror ekspressiv xususiyatlar, shu bilan bir qatorda, muloqot vaziyati jarayonidagi kommunikativ harakatlar bilan tavsiflanadi.

Kommunikativ kompetentlilikning mohiyati va tuzilishini sinchkovlik bilan oʻrganish bizga ikkita, oʻzaro bogʻliq va oʻzaro aloqada boʻlgan darajalarni ajratish imkonini berdi:

birinchi daraja bevosita muloqotning oʻzida kommunikativ kompetentlilikning namoyon boʻlishini belgilab beradi, yaʼni insonning kommunikativ xulq-atvorida;

ikkinchisi, oʻqituvchi kasbiy motivatsiyasining oʻziga xos xususiyatlari va yoʻnaltirilishi, uning muloqotga alohida ehtiyoji orqali pedagogik-kommunikativ qadriyatlarni kiritishi kerak.

Til taʼlimining maqsadi chet tilining kommunikativ kompetentsiyasini shakllantirish va rivojlantirishdan iborat. Bu jarayon talabalarning lingvistik va nutqiy kompetentsiyalarini rivojlantirish orqali amalga oshiriladi. Lingvistik kompetentsiya nima? Lingvistik kompetentsiya-tilning tizimi va tuzilishi, shuningdek, matn tahlilida qoʻllaniladigan leksik vositalar va sintaktik konstruksiyalar haqidagi bilimlarga ega boʻlishdir. Nutqiy kompetentsiya – taklif qilingan til vositalaridan, adabiy materialdan oʻz fikrini yaratish uchun foydalanish qobiliyati hisoblanadi. Biz bilamizki, xorijiy tillarni oʻrganishda matning roli muhimdir Matnlarni oʻqitish jarayonida lingvistik, nutqiy va madaniy-adabiy kompetentsiyalar rivojlanadi. Xorijiy tildagi matni oʻzlashtirishda talabalar har doim qiyinchilikka duch kelishadi. Bu qiyinchiliklarni aniqlab matndan oldingi va keyingi mashq va topshiriqlar tuziladi. Topshiriqlarni tanlashda grammatik mazmuniga, matn mazmuniga va talabaning malaka va koʻnikmasini shakllanishi mosligiga ham eʼtibor qaratiladi

Jismoniy tarbiya va sport sohasi samaradorligini oshirishda fiziologik, pedagogik-psixologik yondashuvlar va fanlararo integratsiyalashuv masalalari

Talaba tomonidan idrok etilgan bilim har doim ongli yoki ongsiz ravishda o'zlashtiradi. Chet tilini o'rgatishda bilimlarni shakllantirishning maqsadli jarayonini tashkil etish muhim ahamiyatga ega. Bu esa vaqt va mehnatni talab etadi. Kommunikativ kompetentsiyaning bilim komponentini shakllantirish uchun mavzular xilma-xilligiga ham ahamiyat berib boriladi.

Bilimlarni taqdim etish uchun guruh bilim darajasidan kelib chiqib, taqdim etilgan obyektlar ixchamlashtiriladi. Yangi bilimlar ilgari olingan bilimlar bilan uzviy bog'lanishi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Talabalarda kommunikativ kompetentlikni rivojlantirishning funktsional modeli tushunchasi shaxs bilimi va tajribasini aks ettiruvchi birlik. Talabalar chet tilini maxsus tashkil etilgan sharoitda o'zlashtirsa, bilimlarni egallab tez va oson muloqotga kirishadi.

“Kompetensiya” va “kompetentlilik” tushunchalarini farqlashda A.V.Xutorskiyning fikri diqqatga sazovor. “Kompetensiya”—predmet va jarayonlarning ma'lum doirasiga nisbatan shakllanuvchi shaxsning o'zaro bog'liq bo'lgan sifatlari (bilimlar, qobiliyatlar, malaka va ko'nikmalar, faoliyat usullari) majmuasi bo'lib, ularga nisbatan sifatli va samarali ta'sir ko'rsatish emakdir. Kompetentlilik—kishi tomonidan mos kompetensiyaga ega bo'lishni anglatib, o'z ichiga shaxsning unga va faoliyat predmetiga nisbatan muloqotini ham qamrab oladi. Ko'rinadiki, “kompetentlilik” psixologiya va pedagogikaga oid adabiyotlarda professional faoliyatning ma'lum turlari bilan bog'liq sifatlarga ega bo'lishni bildiradi. S.I.Ojegovning izohli lug'atida “xabardorlik, bilganlik, biror sohada obro'e'tibor qozonish”ni anglatadi. Shuningdek, L.Xell va D.Zigler kompetentlilikka “psixosotsiologik sifat bo'lib, kuch va ishonchni bildiruvchi, o'z ishining muvaffaqiyatli va foydali ekanligidan kelib chiqqan tuyg'u bo'lib, insonga uning atrofida bilgan bilan hamkorlikda samarali harakat qilishi mumkinligini anglatadi”, deya ta'rif berganlar.

Shaxs muloqot qilayotgan sheriklarining o'z fikri, dunyoqarashi, g'oyalarini to'la-to'kis ifodalashga psixologik sharoitlar yaratish, vositalarning boy, turli-tuman palitrasini tashkillash, adekvatlikning barcha perseptiv, kommunikativ, interfaol qirralarini egallashga yo'naltirilgan bo'lishi kerak”.

Shuningdek, har qanday soha mutaxassisi faoliyatining eng muhim jihatlaridan biri bo'lgan ma'naviy-axloqiy, kasbiy kompetensiya tamoyiliga ham rioya qilishi kerak. Talabalarning kasbiy kompetentliliigi bir qator o'ziga xos tarkibiy qismlardan iborat bo'lib, ular orasida samarali va foydali faoliyatni ta'minlashda kommunikativ kompetentlilik alohida o'rin tutadi. Shunday qilib, ma'lum sohada kompetentli bo'lgan mutaxassis, sohaga oid masalalarda o'z harakatlarini samarali qo'llash bilan asosli

Jismoniy tarbiya va sport sohasi samaradorligini oshirishda fiziologik, pedagogik-psixologik yondashuvlar va fanlararo integratsiyalashuv masalalari

mulohaza yuritishi uchun mos ravishdagi kompetensiyalarni ham egallagan bo'lishi kerak. Shu bilan bir qatorda professional kompetentlilik deganda, individual-psixologik struktura ham tushuniladi, u bilim, kasbiy tajriba va pedagogning psixologik tayyorligini o'z ichiga oladi.

Muloqot yaxshi bo'lishi uchun faqat grammatik qonuniyatlarni o'rgatishning o'zi yetarli emas, ko'nikmaning barcha turlarini (eshitib tushinish, o'qib tushunish, yozish, gapirish) qobiliyatini shakllantirish ham zarur. Buning uchun talabning chet tilini bilish darajasiga mos keladigan leksik matnlar ham to'g'ri tanlanadi.

Misol:

- Ich möchte bitte (einen Anzüge)
- Zeigen Sie mir bitte (Anzüge)
- Würden Sie mir bitte (Anzüge) zeigen?
- Waren Sie bitte so freundlich und würden Sie mir (Anzüge) zeigen

Hamma gaplar bir xil ma'noni ifodalaydi, lekin murakkablik darajasi har xil bo'ladi. Oxirgi gap hatto o'rtacha nemis tilida so'zlashuvchini ham qiynab quyadi. Dars jarayonida bularga e'tibor berish kerak. Lingvistik tuzilmani talabaga aytganda, uni tushinishiga ham e'tibor beriladi.

Ushbu yondashuv har bir inson lingvistik tuzilmalarni mustaqil ravishda shakllantira olishidan ko'ra ko'proq tushunishini hisobga oladi. Aytilayotgan fikr so'zlashuv tiliga mos darajada bo'lsa tinglovchi fikrni tez tushinadi. Matnlar mazmuni talaba qiziqishiga qarab tanlanadi. Adabiyotga qiziquvchilar asta-sekin adabiy matnlar bilan tanishadilar. Chet elga sayohat qilishni xohlovchilar birinchi navbatda kommunikativ ko'nikmalarga o'rgatiladi. Lekin bu yerda biroz ehtiyot bo'lish talab etiladi. To'rtta ko'nikmani shakllantirishning bir qismi bilan to'xtab qolmaslik kerak.

Til o'rganish orqali o'quvchilar chet el madaniyatiga ham tayyor bo'lishlari eng muhim vazifa hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, boshqa madaniyatda harakatlana olish nafaqat uning tilini tushunish, balki uning urf-odatlarini va an'analarni ham bilishdir. Zamonaviy ijtimoiy va kasbiy sharoitlarda kompetentlilik muloqotini rivojlantirish uni uyg'unlashtirishning qator prinsipial-muhim yo'nalishlarini taqozo qilishi mumkin. Biroq amaliyot uchun "kommunikativ kompetentlilikni to'laqonli rivojlantirish uchun muloqotning xizmatga oid-amaliy yoki rolli, shuningdek, boshqa shaxsiy turlarini cheklash muhim. Odatda, tafovut uchun asos sheriklar orasidagi psixologik masofa bo'ladi, bu "men –sen-kontakt". Modomiki, gap nafaqat "tashqi" ma'lumotlar, balki birgalikda hal qilinishi kerak bo'lgan xizmatga oid namunali (tipovoy) vazifa haqida borar ekan shaxs sherigiga o'zi, o'z ichki dunyosini namoyon qiladi, bunda sherikka "yaqin inson" maqomini beradi,

Jismoniy tarbiya va sport sohasi samaradorligini oshirishda fiziologik, pedagogik-psixologik yondashuvlar va fanlararo integratsiyalashuv masalalari

muloqot esa tom ma'noda ishonchli bo'ladi". Shuningdek, muloqotdagi kompetentlilik, insondan turli uzoqlikdagi psixologik masofada o'ziga kerakli bo'lgan aloqani yaratishga tayyorlik va mahoratni talab qilishi mumkin. Ammo qiyinchiliklarning o'zi aynan "pozitsiyaning inersiya hodisasiga asoslangan – sherikning fe'l-atvori, tabiati hamda vaziyatning o'ziga xosligiga qaramay, ulardan birortasini egallaganligi va uni har joyda amalga oshirishi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Umuman olganda, muloqotdagi kompetentlilik, odatda, eng yaxshisi sifatida biror bir pozitsiyani egallaganligi bilan emas, balki ularning spektriga mos ravishda qo'shilishiga bog'liq.

Xulosa qilib shuni aytish kerakki, talabalarning kommunikativ kompetentligini rivojlantirish dolzarb muammo hisoblanadi. Talabalar, avvalambor, qaror qabul qilishda muloqot qilish texnikasini o'zlashtirishi, bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishi lozim. Buning uchun maqsadli tashkil etilgan o'quv tizimini shakllantirish kerak. Kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirish bosqichlarini yaratib, oddiydan yuqori bosqichga erishish rejalashtiriladi. Til bilishning to'rt konikmasi bilan bog'liq bilimni talabalar o'zlashtirishlari uchun mavzular xilma-xilligi, talabaning bilim darajasi va qiziqishi inobatga olinadi. Talaba berilgan mavzuni ongsiz o'zlashtirishiga yo'l qo'ymasdan, uni erkin fikrlashga undash va muloqot qilishi uchun imkoniyat beriladi. Madaniyatlararo muloqotni rivojlanishi uchun tili o'rganilayotgan mamlakat xalqlarining urf-odatlari, bayram va an'analarini bilishlari muhim. Yuqoridagi talablar amalga oshishi fan dasturi va darslikka ham bog'liq.

FOYDLANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Bo'lajak o'qituvchilarda kommunikativ kompetentlilikni shakllantirish aspektlari Z. U. Musratova Nizomiy nomidagi TDPU magistri Toshkent 2021yil 24 noyabr
2. Бермус А.Г. Проблемы и перспективы реализации компетентностного подхода в образовании. www.eidoc.ru. 2005
3. Nazirjonovich, Khatamov Zafarjon. "Pedagogical Methods and Conditions for the Innovative Formation of Motivation of Young Handball Players." *European Journal of Economics, Finance and Business Development* 1.9 (2023): 13-22.
4. Nazirjonovich, Khatamov Zafarjon. "Pedagogical Aspects of Forming Sports Motivation." *European Journal of Economics, Finance and Business Development* 1.9 (2023): 23-30.

Jismoniy tarbiya va sport sohasi samaradorligini oshirishda fiziologik, pedagogik-psixologik yondashuvlar va fanlararo integratsiyalashuv masalalari

1. 5.Ruzimatov, Islomjon. "THE SIGNIFICANCE OF METHODS DETERMINING THE DEVELOPMENT OF LEADING PHYSICAL QUALITIES IN ROADCASTS." *Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal* 4.05 (2023): 177-185.

5. Erkuzievich, Islomjon Rozmatov. "THE IMPORTANCE OF THE METHODS USED IN THE DEVELOPMENT OF PHYSICAL QUALITY OF BEHAVIOR OF INVADING ATHLETES CARRYING OUT HARD WORK." *ASIA PACIFIC JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT REVIEW* ISSN: 2319-2836 Impact Factor: 7.603 11.12 (2022): 325-330.

2. Tohirjonovich, Arabboyev Qahramon. "The importance of functional training in the athlete training system." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 11.11 (2022): 261-264.

3. Toxirjonovich, Arabboyev Qaxramon, et al. "THE ROLE OF SPORT IN PEOPLE'S HEALTH." *International Journal of Early Childhood Special Education* 14.7 (2022).

4. Arabboyev, Q. T. "Sportchilarni tayyorlashda funksional tayyorgarlikning ahamiyati: 10.53885/edinres. 2022.75. 29.012 QT Arabboyev." Научно-практическая конференция. 2022.

5. Tohirjonovich, Arabboyev Qahramon. "SPECIFIC FEATURES OF THE APPROACH TO STUDENTS IN PHYSICAL EDUCATION LESSONS ON THE BASIS OF THE PRINCIPLE OF INDIVIDUALIZATION." *ASIA PACIFIC JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT REVIEW* ISSN: 2319-2836 Impact Factor: 7.603 11.12 (2022): 269-273.

6. Араббоев, К. Т. "Особенности адаптации студентов высшей физкультурно-педагогической школы к учебной и спортивной деятельности." *Педагогические науки* 5 (2011): 128-131.

7. MURATOVA, GULIYA RIMOVNA, RUZEL MULLAKHMETOVICH KHABIBULLIN, and AYGUL URALOVNA BAKIROVA. "COORDINATION ABILITIES OF POWERLIFTERS." *Будущее науки-2019*. 2019.

8. Rashitovna, Muratova Gulnara. "Problems of Using the Technology of Integrated Modular Training of Students in Physical Education Classes at The University." *Genius Repository* 26 (2023): 104-106.

9. Муратова, Г. Р. "ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ К ОРГАНИЗАЦИИ УРОКА ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ." *Science Promotion* 4.1 (2023): 30-35.

Jismoniy tarbiya va sport sohasi samaradorligini oshirishda fiziologik,
pedagogik-psixologik yondashuvlar va fanlararo integratsiyalashuv
masalalari

10. Муратова, КГПИ Г. "АКТИВИЗАЦИЯ ДВИГАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ ПУТЁМ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОРЕВНОВАТЕЛЬНО-ИГРОВОГО МЕТОДА." Science Promotion 4.1 (2023): 24-29.

11. Муратова, Гулнара, and Вагаршак Данелян. "ВОПРОСЫ ОРГАНИЗАЦИИ СПОРТИВНО-МАССОВЫХ МЕРОПРИЯТИЙ В СРЕДНИХ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ." Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences 2.22 (2023): 23-27.

12. Makhmudovich, Gafurov Abdushokir, Gafurov Abduvohid Makhmudovich, and Yuldasheva Jamilakhan Mukhtorovna. "The role of gymnastics in the educational process." Open Access Repository 8.12 (2022): 5-8.

13. Mukhtorovna, Yuldasheva Jamilakhan. "EFFECTIVE WAYS OF MANAGING THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP IN THE FIELD OF SPORTS." Open Access Repository 8.12 (2022): 693-697.

14. УПРАЖНЕНИЯХ, САМОКОНТРОЛЬ В. ФИЗИЧЕСКИХ. "JISMONIY YUKLAMALARDA O'ZINI-O'ZI NAZORAT." НАМАНГАН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ-2021 1: 722.

15. Умарова, Ф. А., З. А. Умарова, and А. А. Умаров. "Повышение эффективности обучения за счет использования электронного обучения в классе." Библиотека в пространстве современной культуры. 2020.

16. Умаров, АА-К. "СУЩНОСТЬ И СОДЕРЖАНИЕ ПРЕДСТАРТОВОЙ МЫШЕЧНОЙ РАБОТЫ СПОРТСМЕНА КАК СПОСОБ ПОДГОТОВКИ К УЧЕБНО-ТРЕНИРОВОЧНЫМ ЗАНЯТИЯМ И СОРЕВНОВАНИЯМ." ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА И СПОРТ В СИСТЕМЕ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ. 2021.

17. Artikovna, Abdurahmonova Malohatkhan. "USE OF INTERACTIVE METHODS AND THEIR EFFECTIVENESS IN TEACHING CHEMISTRY." Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 11.2 (2023): 507-510.

18. Умаров, Абдусамат Абдумаликович. "Феноменологическое Поле Гендерной Идентичности Спортсменок." Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture 3.12 (2022): 15-18.